

חֲדוּשֵׁי־מִלִּים וְחֲדוּשֵׁי־לָשׁוֹן

(נאום=הכניסה לועד=הלשון).

הדברים הטובים, שדברו כאן עלי ועל עבודתי המועטת במקצועי הלשון שני הנשיאים של ועד-הלשון, האדונים בן־יהודה ונָלִין, נגעו עד לבי, ולא רק מפני שאיני כדאי להם. העיקר הוא — שיצאו מפי אנשים, שאני כורע ברך לפני המרץ הנפלא, שהראו בהנהגת הדבור העברי בארץ־ישראל, המאושרים! הלא דור לדור יספר את המעשה הגדול, שעשו בארץ, ואב לבנו יודיע את שבחם. הלא ההיסטוריה של האנושיות כולה אינה יודעת חדוש נפלא ו,מעשה רב" כזה: להחזיר נשמה חיה ללשון נראית בפגר מת. ומה מאושר אני שאוכל מעכשיו לסייע לעבודתם סיוע כל שהוא! בגלות — למה נכחד? — אין תקוה לשלטון־יְחִידִי של הלשון העברית וכל מה שעשינו שם לא עשינו בעיקר הדבר אלא כדי שהבאים לכאן יהיו מוכנים לקראת הדבור העברי החי והשלם. כאן, במקום=חיותה של לשוננו השמית המזרחית, שוב אין עבודתנו חֲבִלָּה בְּלִבָּד, אלא — תְּכַלִּית לַעֲצָמָהּ, הגשמת המפעל היותר גדול של תנועת-התחיה הישראלית. ולפיכך אני מאושר לעבוד כאן במחיצתכם, אדוני חברי ועד־הלשון, ואני מביחבם להקדיש לעניננו המשותף הגדול את כל כחי הדל.

ותעבודה מרובה היא וקשה. אמנם, דבר אחד כבר נעשה: יש לנו לִשׁוֹן, מלשון דלה בת אלפים אחדים של מלים, שרובן נתישן ולא יצלח לצרכי־הזמן, נעשתה הלשון העברית לשון עשירה ורחבה של רבבות מלים ובטויים חדשים. והדבור העברי הוא עוֹבְדָה שֶׁלֹּא מְצִיאוֹת, כבר יש לנו רבבות איש בגולה ובארץ־ישראל, שבשעה שהם מדברים

עברית שוב אינם מרגישים כלל, שיש איזה חדוש בדבר. וזהו ההוכחה היותר נאמנה, שהדבור העברי הוא מה שהצרפתים קוראים *fait accompli*. יש עוד מחסור במלים סכניות הרבה לעיני מלאכות, מסחר ומדע; אבל זה יבוא מעצמם, במקצת עלידינו ובמקצת — עלידי החיים נופם, שהם בורקם העו יוצרים בלי כוונה וכלי הרף והפסק. ואם לא נקפיד על מלות זרות, שהן מקובלות בכל לשונות אירופה או ברובן (כסובן, לא אותן המלים, שהן מקובלות אך בלשון אירופית אחת או אפילו רק בשתי לשונות אירופיות), — מלות, שלדעתי הברח נסור הוא לקבלן ורוב חברי ועד-הלשון חושבים אותן לפסולות לשון שמים, — לא עוד יהא קשה כל-כך למלא את החסר.

ואולם יש עבודות לוועד-הלשון, שלדעתי הן חשובות לאין ערך מחדושים מלים. זהו חדוש-הלשון עצמה. כבר הוכיח מבס מילר¹⁾, שעיקר גדול ללשון הוא — לא חומר-המלות, אלא שמוש-הלשון וצורות-הלשון. לשון יכולה לקלוט אלפי מלים זרות — ובלבד שישתמרו בטהרתם צורות-המלים ואפני הדבור וההבעת שלה, ולדבר זה צריך עד-הלשון לשים לב הרבה יותר למלות בודדות.

רחוק אני תכלית רחוק מ"פוריסמוס". ואף "פוריסמוס" חדש — מנדלאי-ביאליקאי — במשמע. כשם שהיה מנוחך לראות, שה"מליצים" ביטי מאפוז היו עומדים ותוהים עד שהיו מוצאים איזה פסוק בן המקרא, שיהא לו דמיון כל שהוא אל הכטוי הנצרך בדורנו, כך אני חושב לבלתי-טבעי ובלתי-נכון לחפש "פסוק" מן המשנה או מן המדרש, שאפשר יהא לתרגם בו מתוך התחכמות את הרעיון האירופי החדש, שהוא נקלט בלבנו וכמוחנו מאלינו, מתוך השפעתן של הלשונות הזרות ואופן-הסחשבת החדש. אף ת"מליצה" החדשה, המשנתית-המדרשית, שמנדלי מוכר ספרים הכניסה לתוך ספרותנו וביאליק וחבריו מחזיקים בה בכל חוקה, היא אופן-הבעה מתה כהמליצה הישנה, התנכית, של ארטור ומואפוז. ומתוך נקודת-מבט זו אין אני מתירא כל-כך אף

1) בספרו: *Lectures on the Science of Language*, בעמודו של C. Böttger, ליפסואה 1883, I, 168 — 191.

מִבְּרִיִּים מִיָּם, כְּמוֹ שְׁאִינִי מִתּוֹרָא מַחְדוּשִׁים לְשׁוֹנִיִּים. הַלְשׁוֹן
 בְּהַתְּפַתְחוּתָהּ פּוֹשֶׁמֶת צוֹרָה וְלֹבֶשֶׁת צוֹרָה לֹא רַק עַל־פִּי הַשְּׁתַּלְשּׁלוֹת
 פְּנִימִית, אֲלָא גַם עַל־פִּי הַשְּׁפָעוֹת מִן הַחוּץ. הַלְשׁוֹנוֹת הַזֹּרוֹת שֶׁל
 הָעַמִּים הַגְּדוֹלִים מְשַׁפִּיעוֹת בְּעַל־כִּרְחֵן אֵף עַל כָּל לְשׁוֹן חִיה—וּמְשַׁפִּיעוֹת אֵף
 זֶה עַל זֶה; הֵיתֵכֵן, שְׁלֹא תִהְיֶינָה מְשַׁפִּיעוֹת עַל לְשׁוֹן, שֶׁחִיתָה בְּלִתִּי-
 מְדוּבָרָת בְּמִשְׁךְ שְׁנוֹת־אַלְפִים וְשִׁאוּמָתָה דְּבָרָה דוֹרוֹת לַעֲשָׂרוֹת בְּלְשׁוֹנוֹת
 זֹרוֹת? — דְּבָר זֶה מוֹכֵרֵת הוּא. וְאֵף אֵינִנוּ בְּלִתִּי־רָצוֹי כְּלִיכָּךְ. בְּלֹא
 הַשְּׁפָעוֹת חִיצוֹנִיּוֹת אֵלּוֹ תִּהְרַחֵק לְשׁוֹנֵנוּ מִן חַיִּים הָאִירוֹפִיִּים הַרְחֹכִים
 וְהַפְּשׁוּטִים וְתִכּוּא לִידֵי צִמְצוּם מִיּוֹתֵר וְלִידֵי קִפְאוֹן. מִה שֶׁהוּא בְּרִבְרִיסְמוֹס
 חַיִּים, בִּשְׁהוּא הוֹלֵךְ וְנִשְׁנָה, כִּשְׁאִינִנוּ רַק מְקָרָה שֶׁל רִשְׁלָנוֹת וְעַם־אַרְצוֹת
 מִצָּר יַחֲדִים, נַעֲשֶׂה כְּמוֹי כֶּשֶׁר וְיִשָּׂר מִחֵר; כְּמוֹ שֶׁהַחֲדוּשׁ שֶׁל הַיּוֹם
 נַעֲשֶׂה יֶשֶׁן=נוֹשֵׁן מִחֵר אִו מִחֲרָתִים. מִי עוֹד חוֹשֵׁב בִּימֵינוּ מְלוֹת "עֵתוֹן"
 אִו "מִשְׁקָפִים" לַחֲדוּשִׁים? — כְּמִשׁ כְּמוֹ שְׁאִין בֶּן־אָדָם רוֹאֶה עוֹד אֶת
 הַבְּרִבְרִיסְמוֹס שֶׁבְּבִטּוּיִים "מִצָּא לְנַחֲוִין" אִו "הַשְּׁתַּמֵּשׁ בְּאַמְצָעִים"
 וְכִיּוֹצֵא בָהֶן.

וְאוֹלֵם אֵף כֵּאֵן "יֵשׁ מִדָּה לְדַבְּרִים", כְּמֹאמֶר הַרומִי. חֲלִילָה לָנוּ
 לִתֵּת לְלְשׁוֹנֵנוּ, שֶׁתִּגְדֹּל פָּרַע! הַפְּרִדָּסִים הַצְּרַפְתִּיִּים שֶׁל הַמֶּאֱחָה הִי"ח עִם
 אֵילָנוֹתֵיהֶם הַגּוֹזִיִּים וְעִם פְּרָחֵיהֶם הַמְּצוּעִצִּים וְדֹאִי אֵינָם מִשְׁאֵת־נֶפֶשׁ
 בְּשִׁבִּיל לְשׁוֹן שְׂכָה לְתַחִית. אֵךְ פְּרִדָּס בְּלֹא נִגְנִים, בְּלֹא חֲשִׁנָּה כִּלְלִי —
 סוּפוֹ הַתְּפָּרָאוֹת וְהַתְּנוּנוֹת. צְרִיךְ לַחֲלֹם בְּשִׁבּוּשִׁים, שְׁאִין לֶחֶם יִסּוֹד
 בְּהַתְּפַתְחוֹת הַטְּבָעִית, אֲלָא שְׂבָאוּ מִתּוֹךְ רִשְׁלָנוֹת אִו מִתּוֹךְ מַעוּמִי־יָדִיעָה
 שֶׁל רוּח־לְשׁוֹנֵנוּ. אֵלֶּה הֵם עֲשָׂבִים רַעִים, שֶׁעָלוּ בִּנְגַת־הַלְשׁוֹן. מֵהֶם לֹא
 יִגְדֹּל לְעוֹלָם אֵילָן עֵנָף, מִצֵּל אִו נוֹשֵׂא־פִירוֹת, לִהְיוֹת כּוֹ בְּנֵי־אָדָם.
 עֲשָׂבִים כֹּאֵלֶּה מַעֲוִנִים עֲקִירָה. וְהַנִּגְנִים הַקְּרוּאִים לְכָךְ הֵם — תְּבָרִי
 וְעַד־הַלְשׁוֹן. מְגִלּוֹת־עֲפוֹת מַעֲיִן "אֵל תֹּאמַר — אִמּוֹר" הֵן מְרֻבּוֹת=
 תּוֹעֵלֹת לְגִידוֹל הַנִּכּוֹן שֶׁל לְשׁוֹנֵנוּ, כְּדֵי שְׁלֹא תִּהְיֶה נַעֲשִׂית בְּעֵלֶת=מוֹם
 מַעֲט־מַעַט, מִחוּסֵר הַשְּׁנָחָה וְ"תְּרֻבּוֹת לְשׁוֹנִית".

זֶה רֵאשִׁית.

שְׁנִית. אֵף אִם חֲלִילָה לָנוּ לַחֲבִנִים אֶת לְשׁוֹנֵנוּ לְחוּךְ "מִנְפִּים
 מְפִרְדִּיִּים" וְלַחֲחִלִּים, שֶׁאִמּוֹר לַהֲשַׁתֵּמֵשׁ לְמִשְׁלֵי בְּמִלִּים שְׁאִינֵן בְּמִקְרָא,
 אִו בְּמִשְׁנָה וּבְמִדְרָשׁ, אִו בְּמִפְרוֹת יְמִי־הַבִּינִים, — אֵף־עַל־פִּי־כֵן אִי-
 אִפְשָׁר לֵה לְלְשׁוֹן, שֶׁתִּהְיֶה בְּלוּלָה בְּמִקְרָא, בְּמִשְׁנָה, בְּמִדְרָשׁ, בְּלְשׁוֹנָם

של בעלי-האסופות, ועוד, זו אינה לשון, זוהי בלילה משונה, טלאי מקראי על גבי טלאי משנתי, כגד תפור מקטעי-אריג ישנים וחדשים באים בערבוביה, בלא טעם ובלא סדר. לא! כך אין לשון טבעית מתהווה!

ודוקא סופרי ארץ-ישראל הם מחכמי-טלאים כאלה. יכול אתה לקרוא בעתונים הארצי-ישראליים, ואף בספרים היוצאים כאן, מאמרים, שהחדשנות היותר קיצונית מודווגת בהם אל המשמרות היותר מנוחכות. סופר כותב כל שוֹן-ה-מִשְׁנָה פתאום מהבב את העתיד במקום הווה ואת המקור עם בבל"ם, שהמשנה מתרחקת מהם כמעט תמיד. ביחד עם מלים מחודשות, שאף אני, העוקב אחריהן תמיד, איני יודע — אודה ולא אבוש! — את פירושן לעתים קרובות, אוחזים סופרים שונים בצורה משונה זו של "חבי נכבד", שבמשנה ובספרות שאחריה אין זכר לה וש במקרא באת אך פעם אחת ("מן השלשה חבי נכבד", שמואל ב', כ"ג, י"ט), ובמקום המקביל לזה באותה פרשה עצמה (שם, שם, כ"ג) כבר היא חסרה ("מן השלשים נכבד"), ואף במקום שבאה נפרגמת בתרגום-השבעים: "מן השלשה חבי נכבד" (*ex tunc tunc ex tunc ex tunc*). ואמנם, הנקוד של כלת "חבי", שהח"א באה בת בחטף-פתח, מעיד כמאה עדים, שלפנינו גירסה משובשת או צורת ארכאיסטית — ולא יותר. אבל דוקא בארץ-ישראל מחזיקים בצורה משונה זו בכל תוקף, וצורות ארכאיסטיות כאלו, שמשתמשים בהן סופרי ארץ-ישראל בצד החדושים היותר קיצוניים, אפשר להביא לעשרות. הרבה מהם אף על "אשר" (במקום שהלשון שאחר המקרא יודעת כמעט רק "ש") לא יוותרו בשום אופן! ואין הם מבינים כלל, שקל-היות צורות כאלו כאילו בימינו הרי זה כמו להחיות את המצמקה והמאסטרדון — אלו החיות שלפני הכיבול, שעבר זמנן אחר-כך ואין בה שבעולם, שיהא יכול להשיבן לתחיה. להחיות מתים כאלה הרי זה להמית את החיים, שבאו על מקומם. לדבר זה צריך ועד-הלשון לשים לב בכל תוקף.

ועוד על דבר שלישי יש להשגיח בכל עת.

כל לשון ולשון יש לה נעימה מיוחדת, ריטמוס מיוחד. אינו דומה הריטמוס של הלשון הגרמנית לזה של הלשון הצרפתית ואינה דומה הנעימה של הלשון האנגלית לזו של הלשון האיטלקית.

ללשונות-המזרח יש ריטמוס שלהן. ואף כאן אין הנעימה של הלשון הסורית המדוברת עוד בארמנהרים דומה לאותה של הלשון הערבית. ואף הלשון הערבית גופה יש לה נעימה אחת (איני מדבר כאן על שנויים בטלות ובכטויים. ואף לא על השנויים בטבטא, אלא אך ורק על האינטונאציה של המלות והמשפטים) במצריכ, נעימה אחרת בסוריה ונעימה משונה אף מזו — בטארקו.

כל עוד לא היתה הלשון העברית מדוברת, לא היתה לשאלת הנעימה והריטמוס שום ערך. עכשיו אין הדבר כן. עכשיו, כשיש מדברים עברית לאלפים סן היהודים הרוסיים המדברים ז'ארגון ומן היהודים הרוסיים המדברים רוסיית, מן היהודים התימניים המדברים ערבית ומן היהודים הספרדיים המדברים איטליאנית, מן היהודים המדברים אשכנזית ומן היהודים המדברים אנגלית, ועוד, — אי אפשר לראות במנוחה, איך הלשון העברית היחידה מתפצלת בפי המדברים גופה לעשר לשונות שונות, שכמעט אין להבדלן על-פי נעימותיהן השונות והמשונות, אף אם מלותיהן שוות, זהו לדעתי, דבר גדול מאד, שעדיין לא עמדו עליו חברי ועד הלשון במדה הדרושה. טלות עכריות בריטמוס ז'ארגוני הן — ז'ארגון; מלות עבריות בנעימה ערבית הן — ערבית. באחת: דבור עברי, שאין בו ריטמוס עברי, אינו דבור עברי.

אפשר שמוקדם היא לעמוד על זה בכל חוקף: מתחלה ידברו היהודים עברית איך שידברו — ואחר-כך תתקן הנעימה מאליה. כן הדבר. ואולם אם לא יהיה ריגולאטור ללשון העברית המדוברת אף מצד זה, תלך לשוננו בארחות עקלקלות ומי יודע, איזו צורה פראית ולא-אסתטית תקבל בפי הדור הבא, שירגילוהו בבלילה משונה זו של קולות באים מכל עשרות תפוצות-הגולה שלנו?

אלה הם שלשת הדברים הנוגעים לא בחדושי-מלים, אלא בחדושי-הלשון גופה, שמצאתי לנכון להעיר עליהם בישיבה הראשונה של ועד-הלשון, שנתכבדתי להשתתף בה בתור חבר. רוצה אני לקוות, שיושם לב להם מצד חברי הנכבדים, שהם גם רבותי במקצוע חדושי-הלשון, ו"מיני ומנהגן תסתיים שמעתתא".

ד"ר יוסף קלוזנר.